

A vallási identitás vizsgálata az egyháztól eltávolodó fiatal felnőtteknél

Módszertani kísérlet – 1. rész

■ FABINY MÁRTON

Evangelikus Hittudományi Egyetem
teológushallgató
E-mail: fabiny.marci@gmail.com

DOI: 10.61894/LP.2024.99.5.1

- **A tanulmány az egyháztól eltávolodó fiatal felnőttek vallási és személyes identitásának összefüggéseit vizsgálja a narratív életútinterjú és a hermeneutikai eszterkonstrukció módszertanának segítségével. Ezek megértéséhez részletesen bemutatja a narratív identitás fogalmát, valamint megvilágítja a módszertani és lelkigondozói szempontok párhuzamát. A kérdésvetést egy illusztratív eseten vizsgálva a feltáró jellegű esettanulmány módszertani kísérletként értelmezhető.**

Kulcsszavak: narratív identitás / „a maga módján vallásos” / életútinterjú / hermeneutikai eszterkonstrukció / fiatal felnőttek

I. rész

Bevezetés

Bizonyára mindannyian találkoztunk olyan fiatalokkal, akik egészen kiskoruktól kezdve aktívan részt vettek a gyülekezet életében, később valamiért mégis eltávolodtak az egyháztól. Mióta elérhetővé váltak a legutóbbi népszámlálás adatai,¹ talán még égetőbbé vált a kérdés felekezettől és életkortól függetlenül: hova tűnnek az egyháztagnak? Ebben a tanulmányban az egyháztól eltávolodó fiatal felnőttek vallási és személyes identitásának összefüggéseit igyekeztem megvizsgálni. Noha a vizsgálatom empirikus, mégsem a számszerű adatokra teszem a hangsúlyt, és a jelenség okait sem kívánom megfejteni. Módszertani „kísérlettemmel” inkább egy lehetséges utat szeretnék felvázolni, hogy miként tudnánk ezeket a fiatalokat elérni, megteremteni a lehetőséget számukra, hogy beszéljenek önmagukról, és valóban meghallgatni őket.

Az identitás, (ön)azonosság kérdésével kapcsolatban sokféle elgondolás alakult ki az utóbbi évszázadok filozófiai és szociológiai irányzataiban. Ebben a dolgozatban elsősorban a narratív identitás fogalmát (RICOEUR 1999b) használom, amely az identitásra dinamikus, változó dologként, folyamatosan újraértelmezett, újraírt és újraírandó „személyes történetként” tekint. Munkám során három olyan fiatallal készítettem narratív életútinterjút (KOVÁCS–VAJDA 2002), akik vallásos nevelésben részesültek, és korábban aktívan részt vettek egy gyülekezet vagy más keresztény közösség életében, de mára – ha nem is tudatosan vagy visszafordíthatatlanul – eltávolodtak vagy távolodóban vannak az egyháztól. A jelenség nem újszerű, a vallási transzmisszió, azaz a vallásosság generációk közötti átadása manapság sokszor kudarcba fullad (PUSZTAI–DEMETER 2019, 82. o.).

Az általam készített interjúkból is kitűnik, hogy rengeteg vallással, hittel kapcsolatos gondolata, története van azoknak is, akik formailag már nem (vagy éppen hogy már *csak* formailag) tagjai az egyház-

¹ <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vegleges-adatok/tablazatok/nsz2022-1.1.7.xlsx>. (Megtekintés: 2024. január 28.).

nak, és ha úgy érzik, meghallgatják őket, szívesen beszélnek is róla. Az interjúfelvételek során azt tapasztaltam, hogy azért is fontos ez az interjú módszer, mert arra tanít, hogyan lehet minél inkább hagyni az interjúalanyt beszélni, hogy kibomolhasson előttünk az ő története. Hasonlít ez ahhoz a lelkigondozói attitűdhez, mely a másik meghallgatását helyezi előtérbe, hagyva, hogy teljesen feltárja önmagát (FABER 2020, 204. o.), nem „kliensként” tekintve a lelkigondozottra, hanem egyenrangú beszélgetőtársként (GRÖZINGER 1986, 183. o.). A másikat meghallgatni persze sokszor nagyon nehéz. Figyelni, és nem arra várni, mikor szólhatunk végre közbe, mikor egészíthetjük ki, mikor fűzhetjük hozzá a magunk gondolatait. Hajlamosak vagyunk lelkigondozáskor is magunk „strukturálni” a beszélgetés menetét, úgy csinálni, mintha teljesen megértettük volna a problémát, megoldást javasolni, és továbblépni a következő teendő felé. Sokszor végül csak annyit hallunk meg, amennyit meg szeretnénk hallani, saját akaratunkat „erőltetjük rá” a lelkigondozottra, s olykor végül inkább fog szólni az alkalom rólunk, mint az „alanyról”.

Úgy látom, hogy ez utóbbi – jelen esetben természetesen kisarkított – kérdezői attitűd azokhoz a szociológiai módszerekhez hasonlít, amelyek kérdőívvel vagy strukturált interjúval szeretnének megfejteni, értelmezni egy-egy jelenséget. Ebben az esetben is nagymértékben befolyásolják az eredményeket az elhangzott kérdések: nagyrészt olyan válaszokat fogunk kapni, amilyenekben előzetesen gondolkodtunk, amilyeneket szerettünk volna, illetve a kérdéseinkkel „előhívtunk”. Egy pillanatig sem szeretném azt állítani, hogy ezeknek a módszereknek ne lenne relevanciája, de úgy gondolom, egy ilyen kérdésnél, mint a vallási identitás, elengedhetetlen, hogy a lehető legnagyobb érzékenységgel forduljunk interjúalanyainkhoz, hagyva, hogy ők maguk kerülhessenek előtérbe, építhessék fel történetüket, szabadon kifejezve a valláshoz fűződő viszonyukat. Különösen igaz ez akkor, ha olyan emberekkel foglalkozunk, akikről feltételezhetjük, hogy esetleg negatív tapasztalatokkal is rendelkeznek az intézményesült vallásossággal kapcsolatban. A módszer kiválasztásakor azért döntöttem a narratív életútinterjú mellett, mert úgy éreztem, ez teszi a leginkább lehetővé, hogy az elbeszélő saját maga legyen jelen a szövegben, és a kérdező a lehető legkisebb mértékben határozza meg az alany mondandóját. A módszertant és a narratív identitás ehhez kapcsolódó fogalmát részletesen bemutatom a következő fejezetben.

A három elkészült interjú közül egyet – empirikusan a legtartalmasabbat – választottam, amelyet a hermeneutikai esetrekonstrukció (KOVÁCS–VAJDA 2002, 29. o.) módszerével feldolgoztam. Az ebből készült esettanulmány, a huszoneves Boldi² története a tanulmány következő részében lesz olvasható. Az ok, amiért csak egy esettel foglalkozom ebben az írásban, egyrészt az időigényesség, az interjú felvételéhez, átírásához és elemzéséhez szükséges aprólékos munka, másrészt pedig az, hogy nem általánosságban megfejteni, megmagyarázni szeretném az adott jelenséget, hanem bemutatni, mennyi minden kibomolhat egyetlen élettörténeti elbeszélésből, és hogyan alakulhat, változhat, milyen jelentéseket kaphat a valláshoz való viszony egy adott ember életében. Rendkívül tanulságos és izgalmas munka volt Boldi esetét feldolgozni, mélyen beleásni magam valakinek a vallással kapcsolatos érzéseibe, gondolataiba, élettörténetébe, és egyben megtiszteltetés is, hogy erre lehetőséget kaptam tőle.

Narratív identitás

A modern korban többnyire adottak voltak a feltételek, hogy az ember a maga identitását létrehozza: ha valaki körülnézett a világban, viszonylag könnyedén el tudta helyezni benne önmagát. Adva volt

² Az esettanulmányt anonimizált módon adom közre.

egy nemzet, egy kultúra, egy társadalmi helyzet, amelybe beleszületett, csak ritkább esetekben volt elképzelhető, hogy valaki a veleszületett identitását egyénileg „felülírja”, „felülmúlja”.

A posztmodern kor embere viszont nem megérkezni akar identitásához, hanem igyekszik elkerülni ezt a megérkezést. Átalakulni képes identitást szeretne, örködik a reflektáltsága felett (KOVÁCS–VAJDA 2002, 20. o.). Számítalan lehetőség kínálkozik, ha körülnézünk, hogy az ember „saját maga” legyen, ezek közül sokszor nehéz is választani. Ezt használja ki – és persze erősíti – a fogyasztói társadalom: szerte a világban hirdetik, hogyan tudjuk elérni céljainkat, hogyan éljünk „önmegvalósító” életet. A globális fogyasztás így megteremti a „megosztott identitások” lehetőségét (HALL 1997, 78. o.).

Ha a modern ember identitásában gondolkodunk, nevezhető a mai kor egyfajta identitásválságnak, de a problémát felfoghatjuk úgy is, hogy az eddigi identitással kapcsolatos fogalmainkat és gondolatainkat felül kell vizsgálni. A tudomány hajlamos manapság is statikus, kimerevített identitásfogalmat használni, amelyben az önazonosság alatt kategorikus, származással megöröklött, majd a szocializáción keresztül elsajátított funkciók együttesét értik. Ezek így azonban leginkább csak kívülről ránk aggatott dolgok, tulajdonságok, amelyeket könnyű kutatni, mérni. A posztmodern korban az identitás egyre inkább befejezetlen, töredezett vagy ellentmondásos, és nehezen értelmezhető a „kemény” kategóriákban gondolkodó tudomány számára (KOVÁCS 2007b).

Különösen fontos lenne, ha például keresztény vagy akár evangélikus identitásról szeretnénk beszélni, hogy szembenézzünk azzal, hogy a ma embere nehezebben illeszthető be ilyen vagy olyan kategóriákba, elsősorban azért, mert sokszor az egyén maga is szkeptikus ezekkel kapcsolatban. Ezt láthatjuk a vallás területén is; nem véletlen, hogy a legtöbben nem szeretnék nyíltan elköteleződni egyik felekezettől sem, a fiatalok sokkal szívesebben választják saját magukkal kapcsolatban a „maga módján vallásos” lehetőséget (BÖGRE 2017). Hasonlóképpen a nem vallásosak közül is sokkal többen mondják magukat egyszerűen nem vallásosnak, mint meggyőződéses ateistának. Ezek az „átmeneti kategóriák” azonban sokszor kifejezetten nehezen értelmezhetőek (BÖGRE 2017, 31. o.).

A modern identitás fogalma valójában sokszor csak álláspontról, szerepről beszél. Szerepekről szociológiai értelemben Erving Goffman ír, aki a dramaturgiai metaforával arra világít rá, hogy az embernek tulajdonképpen egész társadalmi élete egy színházi előadáshoz hasonlít, amelyben mindig valamilyen társadalmi szerepet játszik el, s persze sokszor azonosul is ezzel a szereppel. Természetesen „kulissza” is van, ahol a szerepalakítások között „meg lehet pihenni”, de nyilvános életünkben valamilyen szerepben vagyunk jelen a többiek előtt. A szerepet elsősorban társadalmi státuszunk határozza meg, amelyet olykor „túl kell dramatizálni”, hogy észrevehető, komolyan vehető legyen (GOFFMAN 1981, 119–125. o.).

Szerepeink összessége azonban még nem egyezik meg identitásunkkal, valódi énünkkel; könnyen előfordulhat, hogy a szerepeket az esetlegesség, véletlenek sorozata határozza meg. Viszont adott esetben szembe is kerülhet egymással a szerep és az én, ilyenkor komoly feszültség keletkezik, amelyet valahogy fel kell oldani (GOFFMAN 1981, 45–52. o.).

Kamarás István a vallás összefüggéseiben beszél szerepről. A vallásos szerep az egyénnél általában egy lesz a sok közül, amelyet az ember bizonyos esetekben felvesz. Hogy ez a szerep mennyire hatja át a többit, kérdés marad (az optimista felfogás szerint az embernek minden cselekedetét át kellene hogy hassa vallásossága) (KAMARÁS 2020). Mindenesetre megjegyezhetjük, hogy a vallásos szerep minél gyakrabban történő felvételét valószínűleg az egyház tanítása szerint vallásosak tartják fontosabbnak, hiszen egy felekezethez, közösséghez tartozás nem elképzelhető anélkül, hogy ezeket a szerepeket folyamatosan felvegyük. Vallásos szerepet ugyanakkor a „maga módján vallásos” ember is felvehet, elég csak az imádságra gondolnunk, melynek egyáltalán nem feltétele az egyházi vagy bármilyen más külső meghatározottság.

„Ugyanazság” és „önmagaság”

A szerep és az én közötti különbség jobb megértése érdekében Paul Ricoeur identitásfogalmaihoz nyúlok vissza. Ricoeur megkülönbözteti az egyén *idem* és *ipse* identitását (RICOEUR 1999b). Magyarra fordítva *idem* identitáson „ugyanazságot”, *ipse* identitáson pedig „önmagaságot” érthetünk (KOVÁCS–VAJDA 2002, 25. o.).

„Ugyanazságunk” az, ami a külsődleges jelek, tulajdonságok vagy épp a származás egyezésén alapul. *Idem* azonosságunk folytonos és tartós, nyelvi eszközökkel is leírható, térben és időben meghatározható, és sokszor adja a valamihez vagy valakikhez tartozás élményét, a felismerést, hogy hasonlítok vagy épp megegyezek valamiben embertársammal (KOVÁCS 2007b). „Önmagaságunk” ezzel szemben érzet, nem vonásokból, hanem belső élményekből keletkezik, amelyeket nyelviileg nem tudunk megragadni. Itt már térben és időben sem tudunk gondolkodni, hanem olyan belső dologról van szó, amelyet a másik ember sosem tud megtapasztalni, s ehhez közel kerülni is nagyon nehéz (KOVÁCS–VAJDA 2002, 24. o.).

Az „ugyanazságra” alapozott azonosságtudat szükségszerűen az *alteritást*, valakinek a másságát is kell, hogy hangsúlyozza – hiszen csak így domborodik ki az „ugyanazság” is. Az ilyen identitástudat ezért más kultúrákkal találkozáva könnyen sérül. A saját csoporthoz való tartozás felett érzett büszkeség kompenzáláshoz is vezethet, amely gyanakvást idézhet elő, bizalmatlanságot a „másokkal” szemben (KOVÁCS–VAJDA 2002, 25. o.). A vallási identitásnál is sokszor az látszik, hogy az ember valamivel *szemben* fogalmazza meg vallásosságát. Megeshet, hogy valakinek a felekezetiisége azért fontos, hogy a többi felekezethez képest megkülönböztesse magát. Az ökumenikus mozgalmak ellenére továbbra is nagyon erősen jelen van ez a fajta „felekezeti büszkeség” az egyes egyházakon belül (KAMARÁS 2020). A mélyen vallásos ember vallásossága, úgy tűnik, végső soron „önmagasághoz” kell, hogy tartozzon.

Érezhetjük, hogy „ugyanazságunk”, amely szerepekbe kényszerít minket, nem levetkőzhető. Nem is az a cél, hogy mindent eldobjunk, ami kicsit is másokra emlékeztet saját magunkban, hanem éppen az, hogy az „önmagaság” és az „ugyanazság” között valahogyan kapcsolatot teremtsünk. „Önmagaságunk” alapja ugyanis „ugyanazságunkkal” megtámogatott „önmagaságunk” megélése (KOVÁCS–VAJDA 2002, 25. o.). A kettő között tehát nagyon is van, kell is, hogy legyen kapcsolat. Így juthatunk el az elbeszélte azonosság, a narratív identitás fogalmához: „önmagaságunk” és „ugyanazságunk” között ugyanis az elbeszélte azonosság teremt kapcsolatot. Történetünk, saját narratívánk az *idem* és az *ipse* identitás között csapong (KOVÁCS 2007b). Ricoeur szerint „az elbeszélte azonosság egyszerre adja kezünkbe a lánc mindkét végét: a jellem időben való állandóságát és az önmegőrzést” (RICOEUR 1999b, 408. o.). Az elbeszélésen keresztül magunkévá tudjuk tenni a velünk történt dolgokat, külső hatásokat, belső folyamatokat, s ezzel „újra tudjuk termelni” önonazonosságunkat.

A történet elbeszélése egyfajta vallomás, amely előretételezés is lehet, megmutatva, hogy hogyan nézünk elébe a dolgoknak. Hasonló ez ahhoz, ahogyan Izrael népe magáévá tette történetét azáltal, hogy leírta, s végül mindent ennek fényében látott – nemcsak a múltat, hanem a jövőt is (PANNENBERG 1998, 93. o.). Ezzel saját történetük, önonazonosságuk lett, amely máig meghatározza a teljes zsidó-keresztény kultúrkört. Utalhatunk itt a narratív teológiára is, ahol az egyes ember története – s annak elbeszélése, amelyet szintén hívhatunk vallomásnak vagy akár hitvallásnak, bizonyágtételnek – Isten „Nagy Történetébe”, az üdvtörténetbe ágyazódva válik fontossá (FABINY 2010, 51. o.). Isten „engedi elmesélni magát”, ezáltal mutatkozik meg, így lesz ismerős az emberek számára (RICOEUR 2010, 55. o.).

Az élettörténetünk elbeszéléseivel arra törekszünk, hogy valamifajta egységet teremtsünk, vagy ha ez esetleg elveszett, helyreállítsuk. Lehetséges, hogy olyan dolgok – vagy TENGELYI László nyomán sors-

események (1998) – történnek velünk, amelyek nem illeszthetők bele addigi narratív identitásunkba. Az élettörténet folyamatos újrairásával, felülvizsgálatával viszont helyreállíthatjuk ezt az egységet s vele „önmagaságunkat”. Elképzelhető, hogy utólag teljesen más jelentőséget tulajdonítunk egy „sorsese-ménynek”, ezért újra kell írunk történetünket. „Önazonosságunk ezen újrairás tétje.” (KOVÁCS 2007b)

Az elbeszélés, a történetmesélés viszont mindig valaki másnak és mindig a nyelven keresztül zajlik. Ha nem lenne a Másik, nem lenne kinek elmesélnünk történetünket, talán magunk sem tartanánk fontosnak megfogalmazni azt.³ Ez a találkozás csakis a nyelv által jöhet létre, s a narratíva nyelve a köztességben, vagyis a két ember között él. Ahogyan egy szöveg valódi értelme nem a szövegben, nem is a szöveg mögött, hanem a szöveg előtt, tehát az olvasó és a szöveg között jön létre, „közös ügyük” lesz az értelem (TRACY 1963, 160. o.), úgy a történet is feltételezi ezt a köztességet.⁴

Sokat számít persze az, hogy kinek, milyen környezetben, miért mondjuk el történetünket. Az élettörténetét elbeszélő Én önmaga és a Másik elvárásai között egyensúlyoz, de a Másik elvárásaival kapcsolatban is magára van utalva, arra, ahogyan a Másikat elképzei. Úgy kell ezért megfelelnie a másik elvárásainak, hogy önmagához is hű maradjon (KOVÁCS–VAJDA 2002, 27. o.).

Ha egy szubjektum valaki másnak a történetéhez vagy egy szöveghez közeledik, abban már hiába keresi az elbeszélőt. A másik „önmagaságához” végül nem juthatunk el, amit mi magunk megértünk, az már egy új narratíva, amely együtt hordozza az elbeszélőt, a nyelvben megmutatkozó közösséget és önmagunkat (uo. 28. o.). Mégis, a Másikhoz a lehető legközelebb a megélt és elbeszélte történeteken és azoknak minél átfogóbb értelmezésén keresztül kerülhetünk – ezt célozza meg a narratív életútinterjú módszer, mind az interjú felvételében, mind annak értelmezésében.

A narratív életútinterjú módszertana

Azért választottam ezt a módszert, mert úgy gondolom, a vallással kapcsolatban önazonosságunkat kell előhívunk, hogy valóban őszintén tudjunk róla beszélni. Rengeteg fiatal van, akik „a maguk módján vallásosként” tekintenek magukra, sokszor annak ellenére, hogy egyházas neveltetésben részesültek (PUSZTAI 2020, 308. o.). Világosan látszik, hogy a jelenség egyre erősödik a társadalomban, a fiatalok egyre kevésbé tudják önmagukat összeegyeztetni az egyházzal, vallásosságukat többnyire nem a jelenlegi egyházi keretek között képzelik el. A számok nyelvén, kvantitatív módon nehéz bármit megtudni a fiatalok vallásosságának tartalmáról, különösen annak fényében, hogy mindig erősebben vannak jelen az átmeneti kategóriákhoz tartozók, mint az egyértelműen elkötelezettek (BÖGRE 2017, 32. o.). A fiatal egyháztagok csökkenése egyértelmű, a kérdés az, hogy mi van ezek mögött a folyamatok mögött. Hogyan kerülhetünk kicsit közelebb ahhoz, hogy megtudjuk: mit jelent a „maga módján vallásosság”, mit ért ezalatt az egyes ember, s hogyan tartozik vallásossága a személyes identitásához? Ebben lehet segítségünkre a narratív identitás és az ehhez kötődő, általam is alkalmazott interjú módszer.

Az interjú módszer Németországból indult, elsősorban Gabriele Rosenthal munkásságának köszönhetően. Magyarországon Kovács Éva és Vajda Júlia honosították meg, akik közvetlenül Rosenthaltól tanultak (KATONA–BUGARSZKI 2010a). A két hazai szerző legfontosabb kutatásai a zsidóságra, a zsidó identitásra koncentrálnak, különösen a 20. századi események fényében (uo.).

³ Jól illenek ide József Attila *Nem én kiáltok* című versének sorai: „Hiába fűrösztöd önmagadban, / Csak másban moshatod meg arcodat.”

⁴ Ez a felfogás GADAMER (2003) nyomán a bibliai hermeneutikának is lényeges eleme.

A módszer elsajátításához, majd az interjúk elkészítéséhez és feldolgozásához időre és gyakorlásra volt szükségem, de úgy érzem, a feldolgozott esettel nem várt mélységekig tudtam elérni. A cél nem az volt, hogy valamilyen reprezentatív mintán általánosítható összefüggéseket fedezzek fel, vagy megfejtsem, mit kell tenni annak érdekében, hogy a fiatalok az egyházban maradjanak, hanem az egyén vallásos és személyes identitásának vizsgálatát tűztem ki célul.

Az interjúalanyok megkeresése és felkérése nem volt egyszerű. A kezdeti próbálkozások után mindenképpen szerettem volna, hogy az interjúban elhangzó történet maradjon a fókuszban, és ne nagyon vetüljön rá személyes viszony, így interjúalanyaimat igyekeztem távolabbi, akár közvetett ismeretségeken keresztül megszólítani, és végül sikerült olyan fiatalokat találni, akik valóban eltávolodóban vannak az egyháztól, és szívesen vállalták, hogy részt vesznek egy ilyen interjúban.

A narratív életútinterjút minden esetben ugyanazzal a nyitókérdéssel kezdtem, amely így hangzott: „Dolgozatomban a vallási és a személyes identitás összefüggéseit vizsgálom. Ennek kapcsán arra szeretnék kérni, meséld el az életed történetét.” Az első reakció erre – talán nem meglepő módon – általában az értetlenséget fejezte ki, később mégis mindegyik beszélgetőtársamnál átszakadt egy gát, és nagyon szívesen meséltek történetükről. A saját élettörténete mindenkinek ismerős, a legismerősebb terep (uo.). A történetmeséltetéssel és azzal, hogy erre valóban nagyon kíváncsiak vagyunk, olyan atmoszférát tudunk teremteni, amely nem teszi kellemetlenné a helyzetet sem az elbeszélő, sem az interjúkészítő számára.

A narratív életútinterjú első felében tulajdonképpen az egyetlen kérdés, amelyet feltettem, a fenti nyitókérdés volt. Ezután az volt a dolgom, hogy figyeljek, és jelét is adjam annak, hogy figyelek, jelen vagyok, s ezáltal facilitáljam a mesélést. Tudtam, ha valamit közbeszúrok, kizökkentem az elbeszélőt, és nem fogom látni, hogy a háttérben milyen folyamatok zajlottak benne (uo.). Ezt az első, csak a nyitókérdéssel orientált részt az elbeszélés főnarratívájának nevezzük, amelyet a melléknarratívák követnek: ezek az élettörténet egyes eseményeire való kronologikus visszakerdezéssel állnak elő. Az egyes élettörténeti eseményekre úgy kérdeztem vissza, hogy azokat visszaidéztem, hozzátevé, hogy eszébe jut-e erről még valami az elbeszélőnek. Fontos volt az is, hogy pontosan és ugyanabban a sorrendben idézzem az őáltala elmondottakat, és hogy semmiképpen ne akarjam magam értelmezni, megfejteti, átfogalmazni az adott eseményt. Olyan eseményekre is visszakerdeztem, amelyek a saját témánk szempontjából látszólag kevésbé fontosak. Ha az illető a főnarratívájában (tehát az első részben) fontosnak találta ezt elmondani, akkor az valóban fontos (uo.). Figyelni kell viszont arra is, hogy semmi esetre se akarjunk olyan dolgot „előhúzni” az elbeszélőből, amit valamiért tudunk vagy tudni vélünk, de az interjúban mégsem tartja fontosnak elmondani.

Hagyni kell tehát, hogy a történet s vele a narratív identitás kibomoljon. Azért is elengedhetetlen, hogy minél több teret adjunk az interjúalanyoknak, mert az értelmezésben már mindenképpen egy új narratíva, történet születik, amelyet nem lehet elvonatkoztatni az értelmező személyétől. Az anyag, amellyel dolgozunk, a lehető legnagyobb mértékben az elbeszélő sajátja kell, hogy legyen, nem pedig valamilyen kívülről ráerőltetett, kérdésekkel strukturált megnyilvánulás.

Az interjúk elkészülte után következett tehát a feldolgozás, amelyet a hermeneutikai esetrekonstrukció módszerével végeztem (KOVÁCS 2007a). Az elemzés első lépéseként kronologikusan rekonstruáltam Boldi életpályáját, pontokba szedve a vele történt eseményeket. Az egyes eseményekhez hipotéziseket „generáltam” arról, hogy hogyan folytatódhatott volna a történet. Ez segített átlátni, nekem is rekonstruálhatóvá tenni a megélt élettörténet mögött húzódó átfogó életrajzi konstrukciót (KOVÁCS 2007a). Ezt követően foglalkoztam az elbeszélő történettel. A hermeneutikai köröket itt már magával a – lehető legpontosabban legépelet – szöveggel foglalkozva tettem meg, megfigyelve az elbeszélő

si módok, témák váltakozását, vissza-visszatérését. Itt arra a kérdésre kerestem végig a választ, hogy a szöveg szerkezete hogyan épül fel, milyen lehetőségeket rajzol ki a folytatásra (uo.).

Harmadik lépésként a megélt és az elbeszélte élettörténetet hasonlítottam össze, ütköztettem egymással. Azokat a részeket, amelyek valamiért nehezen illettek az értelmezéssel előálló történetbe, úgynevezett finomelemzéssel dolgoztam fel: a kiragadott szövegrészleteket dekontextualizálva, lépésről lépésre haladva, minden lehetséges hipotézist figyelembe véve – így egyre több bomlott ki a szöveg belső kontextusából, s még közelebb kerülhettem a megélt élettörténethez (uo.).

A lépéseken végighaladva született meg a Boldi élettörténetét feldolgozó esettanulmány. Remélem, hogy az olvasó számára is megmutatkozik, az aprólékos munka nem volt hiábavaló. Élmény volt, ahogyan Boldi története kibomlott előttem. Természetesen tisztában vagyok azzal, hogy ez a történet már a saját magam interpretációja Boldi történetéről, nem érdemes tagadni, hogy én magam is benne vagyok a szövegben. S persze benne van a közösség, a találkozás is, amely a nyelv által lehetővé tette a kapcsolatot köztem és Boldi között.

Pasztorális szempontok

Azért is ragaszkodtam ehhez a módszerhez, mert az volt az érzésem, hogy ez összhangba állítható azzal a keresztény lelkipásztori attitűddel, amely nem „kliensként”, hanem beszélgetőtársként tekint a lelkipásztorra (GRÖZINGER 1986, 187. o.). Nem rögtön megoldást szeretne javasolni minden egyes kérdésre – azaz strukturálni a lelkipásztori beszélgetést –, hanem meghallgatni és a lehető legjobban megérteni a másikat. A munkafolyamat során kiderült számomra, mennyire nehéz ez a feladat, hiszen hétköznapi beszélgetéseink nem így működnek. A narratív interjú helyzet hasonlít egy pszichoterápiás alkalomhoz, amit egyébként több interjúalanyom is megjegyzett. A kutatási interjú készítőjének semmiképp nem célja, hogy ilyen jellegű tevékenységet végezzen, de kár lenne tagadni, hogy maga a történetmesélés megteremti a lehetőséget az önértelmezésre, amely adott esetben gyógyító erővel is bírhat (ROSENTHAL 2013, 241. o.). Valahol természetes is ez, hiszen a helyzet valóban emlékeztethet egy terápiás beszélgetésre, és ha sikerül megteremteni a biztonságos környezetet, ahol az interjúalany megnyílna, akkor olyan mélységeig juthatunk el, ami máskülönben csak terápiában lenne lehetséges (VAJDA 2006, 124. o.). Azt, hogy Boldinál kifejezetten gyógyító hatása lett volna története elmesélésének, nem tudhatom, de a beszélgetés közben előfordult, hogy megjegyezte, hogy az adott dolgot még nem fogalmazta meg így magának.

A narratív identitás elmélete szerint élettörténetünk elmesélésével önmagunkhoz kerülhetünk közelebb (KOVÁCS 2007b). Mivel egy terápia is önmagunk megértéséről, a bennünk zajló folyamatok feltárásáról szól, nagyon is lehetséges, hogy a történetmesélésnek ilyen hatása is legyen. Ha történetünket el tudjuk mesélni, magunkévá is tudjuk tenni azt – meghagyva persze a lehetőséget, hogy történetünket újraírjuk, amivel egy-egy eseménynek teljesen új jelentőséget tulajdonítunk.

A teológia szempontjából is kiemelt fontosságú, hogy Isten történetébe a mi saját történetünk is beleillik. Így lehetséges csak az, hogy a keresztény ember saját tapasztalatait továbbadja, tulajdonképpen így kezdődött a kereszténység története.⁵ Ez viszont azt is kell, hogy feltételezze, hogy képesek vagyunk elfogadni egymást és meghallgatni a másik történeteit, nyitva hagyva

⁵ Pál apostol így ír erről: „Mert én elsősorban azt adtam át nektek, amit én magam is kaptam: hogy Krisztus meghalt a mi bűneinkért az Írások szerint, eltemették, és feltámadt a harmadik napon.” (1Kor 15,3–4)

azt a lehetőséget, hogy épülünk általa. A történetnek nemcsak gyógyító ereje van, hanem azt is lehetővé teszi, hogy egymáshoz közelebb kerüljünk, s a történetek által értelmezni tudjuk a körülöttünk zajló folyamatokat. A másik meghallgatása a fiatalok szempontjából különösen lényeges, hiszen akkor tekintenek hitelesnek valakit, ha elfogadottnak érzik magukat a másik fél által (BÖGRE 2017, 41–43. o.).

Úgy vélem, a lelkigondozói attitűd, amely a lelkigondozott meghallgatását helyezi előtérbe, párhuzamba állítható a narratív életútinterjú módszertanával. A lelkigondozáskor nagyon fontos a holisztikus szemlélet (KOCSEV 2013, 206. o.), amely az egész embert figyelembe veszi. Az elbeszélésben létrejött önazonosság pedig éppen az egészséget, az egységet állítja helyre (KOVÁCS 2007b). Az egész ember pedig szükségszerűen egyedi, bár kétségtelen, hogy sok közös vonása lehet másokkal. De ha csak ezeket a közös vonásokat vesszük figyelembe, és Ricoeur nyomán az *idem* identitásra, azaz az „ugyanazságra” figyelünk, akkor könnyen abba a hibába eshetünk, hogy feltételezzük, létezik egy „recept”, amely alapján végbe kell hogy menjen a lelkigondozás. Ha komolyan vesszük a holisztikus szemléletet, nem tehetünk úgy, mintha nem lenne minden ember különböző, egyedi, vagy ne lenne mindenkinek saját története. „Önmagaságát” már senki nem tudja másokhoz hasonlítani, itt már nem a közös vonások lesznek a fontosak. Ehhez az „önmagasághoz” viszont, ahogy láttuk, az egységet helyreállító történeten és annak értelmezésén keresztül tudunk közel kerülni. Az élettörténetet ily módon a lelkigondozónak szükségszerűen figyelembe kell vennie. A lelkigondozáshoz tehát nemcsak holisztikus szemlélet szükséges, hanem egyfajta hermeneutikai megközelítés is, ahol a lelkigondozó tudatában van az értelmezés szükségességének (KOCSEV 2013, 206. o.).

A lelkigondozás ugyanis nem elsősorban arról kell, hogy szóljon, hogy az adott problémákra gyorsan alkalmazható megoldásokat javasolunk, mivel az élet egésze a lelkigondozás tárgya (GRÖZINGER 1986, 183. o.).

Exploring Religious Identity in Young Adults Drifting Away From the Church

A Methodological Experiment – Part 1

- ▶ **The paper scrutinises the interrelationship between religious and personal identity of young adults who have drifted away from the church, drawing on the methodology of narrative biographical interview and hermeneutic case reconstruction. For better understanding, the concept of narrative identity is introduced in detail, and parallels between the perspectives of methodology and pastoral care are explored. The question posed is explored by means of an illustrative case. It can therefore be seen as an exploratory case study or methodological experiment.**

Keywords: narrative identity / religious but unaffiliated / biographical narrative interview / hermeneutic case reconstruction / young adults

Bibliográfia

- ANDORKA Rudolf 2006. *Bevezetés a szociológiába*. Osiris, Budapest.
- BAUMGARTNER, Isidor 2003. *Pasztorálpszichológia*. Ford. Zelenka Judit – Major Judit – Fekete László – Mohi Zsolt. Párbeszéd (Dialógus) Alapítvány, Budapest.
- BÖGRE Zsuzsanna 2017. „Átmeneti” kategóriák erősödése az ifjúság vallásos önjellemzésekor. *Metszetek*, 6. évf. 3. sz. 31–46. o. <https://doi.org/10.18392/metsz/2017/4/3>
- FABER, Heie 2020. A lelkipásztori beszélgetés módja. Ford. Várszegi Asztrik. In: Jelenits István – Tomcsányi Teodóra (szerk.): *Tanulmányok vallás és lélektan határterületeiről*. Párbeszéd (Dialógus) Alapítvány, Budapest
- FABINY Tibor 2010. *Szóra bírni az írást – újra*. Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest.
- FEISCHMIDT Margit – KOVÁCS Éva (szerk.) 2007. *Kvalitatív módszerek az empirikus társadalom- és kultúrakutatásban*. Digitális tananyag. <https://mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/indexda19.html>. (Megtekintés: 2024. január 25.)
- GADAMER, Hans-Georg 2003. *Igazság és módszer. Egy filozófiai hermeneutika vázlatja*. Ford. Bonyhai Gábor. Osiris, Budapest.
- GOFFMAN, Erving 2000. *Az én bemutatása a hétköznapi életben*. Ford. Berényi Gábor. Thalassa Alapítvány – Pólya Kiadó, Budapest.
- GRÖZINGER, Albrecht 1986. Seelsorge als Rekonstruktion von Lebensgeschichte. *Wege zum Menschen*, 38. évf. 178–188. o.
- HALL, Stuart 1997. A kulturális identitásról. In: Feischmidt Margit (szerk.): *Multikulturalizmus*. Osiris – Láthatatlan Kollégium, Budapest. 60–85. o.
- KAMARÁS István 2020. Vallási identitás itt és most. *Restancia*, április 30. <http://www.restancia.hu/identitas/kamaras-vallasiidentitas.html>. (Megtekintés: 2024. január 25.)
- KOCSEV Miklós 2013. Gyökössy Endre parakletikus lelkigondozása – az európai pasztorálpszichológia tükrében. *Embertárs*, 11. évf. 3. sz. 202–209. o.
- KOVÁCS Éva 2007a. A narratív biográfiák elemzése. In: FEISCHMIDT–KOVÁCS 2007. <http://mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/index9bb1>. (Megtekintés: 2024. január 25.)
- KOVÁCS Éva 2007b. Elbeszélés és azonosság a társadalomkutatásban. In: FEISCHMIDT–KOVÁCS 2007. http://mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/indexcc38.html?option=com_tanelem&id_tanelem=832&tip=0. (Megtekintés: 2024. január 25.)
- KOVÁCS Éva 2007c. Interjú módszerek és technikák. In: FEISCHMIDT–KOVÁCS 2007. <https://mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/index72c4.html>. (Megtekintés: 2024. január 25.)
- KOVÁCS Éva – VAJDA Júlia 2002. *Mutatkozás. Zsidó identitástörténetek*. Múlt és Jövő Kiadó, Budapest.
- MÁTÉ-TÓTH András – NAGY Gábor Dániel 2013. A 2011-es népszámlálás vallási adatairól. *Egyház és Társadalom*, április 4. <https://www.egyhazestarsadalom.hu/2013/04/04/mate-toth-andras-nagy-gabor-daniel-a-2011-es-nepszamlalas-vallasi-adatairol/>. (Megtekintés: 2024. január 25.)
- MÁTÉ-TÓTH András – ROSTA Gergely 2022. Vallási riport, 1991–2022. Magyarországi trendek nemzetközi összehasonlításban. In: Kolosi Tamás – Szélényi Iván – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi Riport 2022*. Budapest, TÁRKI. 457–472. o. <https://doi.org/10.61501/TRIP.2022.23>
- PANNENBERG, Wolfhart 1998. *Mi az ember?* Ford. Boros István – Gáspár Csaba László – Váradi Mónika – Magyar István. Egyházfórum, Budapest.
- PUSZTAI Gabriella 2020. *A vallásosság nevelésszociológiája*. Gondolat, Budapest.
- PUSZTAI Gabriella – DEMETER-KARÁSZI Zsuzsanna 2019. Vallási szocializáció vizsgálata fiatal felnőttekkel készített interjúk tükrében. *Szociológiai Szemle*, 29. évf. 3. sz. 80–97. o. <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2019.3.4>
- RICOEUR, Paul 1999. A hármas mimézis. Ford. Angyalosi Gergely. In: uő: *Válogatott irodalomelméleti tanulmányok*. Budapest, Osiris Kiadó. 255–309. o.

- RICOEUR, Paul 1999. Az én és az elbeszélte azonosság. Ford. Jeney Éva. In: uő: *Válogatott irodalomelméleti tanulmányok*. Budapest, Osiris, 373–413. o.
- RICOEUR, Paul 2010. Az egyik Szövetségről a másikra. In: Horváth Imre – Thomka Beáta: *Narratívák*. 9. köt. *Narratív teológia*. Kijárat, Budapest. 48–61. o.
- ROSENTHAL, Gabriele 2013. A történetmesélés gyógyító hatása. Ford. Hegedűs Judit. In: Bodor Péter (szerk.): *Szavak, képek, jelentés. Kvalitatív kutatási olvasókönyv*. L'Harmattan, Budapest. 228–249. o.
- ROSTA Gergely – PUSZTAI Gabriella 2022. Az egyházi oktatás hatása a fiatalok vallásosságának alakulására. *Educatio*, 31. évf. 3. sz. 425–444. o. <https://doi.org/10.1556/2063.31.2022.3.6>
- SOMFALVI Edit 2015. A „kikonfirmálás” mint a szervezett egyház elleni lázadás egy formája. In: Veress Károly (szerk.): *Intézmény, lázadás, ethosz. Közéltések a bürokratikus hatalomhoz*. Egyetemi Műhely, Kolozsvár. 227–242. o.
- THOMKA Beáta 2010. Elbeszélő hitvallás, bibliaértelmező narratológia. In: Horváth Imre – Thomka Beáta: *Narratívák*. 9. köt. *Narratív teológia*. Kijárat, Budapest. 15–28. o.
- TENGELYI László 1998. *Élettörténet és sorsesemény*. Budapest, Atlantisz Kiadó.
- TOMKA Miklós 1998. A vallásosság mérése. In: Máté-Tóth András – Jahn Mária (szerk.): *Studia religiosa. Tanulmányok András Imre 70. születésnapjára*. Szeged, Bába és Társa. 18–31. o.
- TOMKA Miklós 2006. *Vallás és társadalom Magyarországon*. LOISR, Budapest–Piliscsaba.
- TRACY, David 1963. Interpretation of the Bible and Interpretation Theory. In: Robert Grant – David Tracy: *A short story of the interpretation of the Bible*. Fortress Press, Minneapolis. 153–167. o.
- VAJDA Júlia 2003. Az élettörténet szövegének szövege. *JEL-KÉP*, 1. sz. 89–96. o.
- VAJDA Júlia 2006. Terápiás hatás mint melléktermék. *Thalassa*, 17. évf. 1. sz. 123–136. o.
- VALUCH Tibor 2005. *Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében*. Osiris, Budapest.

Internetes hivatkozások

- A 2022-es népszámlálás végleges adatai. *Központi Statisztikai Hivatal*, <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vegleges-adatok/tablatzatok/nsz2022-1.1.7.xlsx>. (Megtekintés: 2024. január 28.)
- Ferenc pápa a világiak szerepéről: Jézus sem egyedül élte meg nyilvános működését. *Magyar Kurír*, 2023. február 19. <https://www.magyarokurir.hu/ferenc-papa/ferenc-papa-vilagiak-szereperol-jezus-sem-egyedul-elte-meg-nyilvanos-mukodeset>. (Megtekintés: 2024. január 25)
- KATONA Anikó – BUGARSZKI Zsolt 2010a. Beszélgetés Vajda Júliával. *Szimplacsoport*, augusztus 30. https://szimplacsoport.blog.hu/2010/08/30/beszelgetes_vajda_juliaval. (Megtekintés: 2024. január 25.)
- KATONA Anikó – BUGARSZKI Zsolt 2010b. Beszélgetés Vajda Júliával – folytatás. *Szimplacsoport*, augusztus 26. https://szimplacsoport.blog.hu/2010/08/26/beszelgetes_vajda_juliaval_folytatas. (Megtekintés: 2024. január 25.)
- KENDE Ágnes 2022. A szülők gyakran nem a vallás, hanem a presztízs miatt küldik a gyerekeket egyházi iskolába. *Qubit.hu*, november 2. <https://qubit.hu/2022/11/02/a-szulok-gyakran-nem-a-vallas-hanem-a-presztizs-miatt-kuldik-a-gyerekeket-egyhazi-iskolaba>. (Megtekintés: 2024. január 25.)
- SZARKA Zsuzsa 2023. „Történetté válni a legmélyebb emberi feladat”. Interjú Visky Andrással. *Szombat.org*, április 30. <https://www.szombat.org/kultura-muveszetek/tortenette-valni-a-legmelyebb-emberi-feladat>. (Megtekintés: 2024. január 25.)
- Vegyes házasság. *Magyar Katolikus Lexikon*. <http://lexikon.katolikus.hu/V/vegyes%20h%C3%A1zass%C3%A1g.html>. (Megtekintés: 2024. január 25.)